

KAN ETT UNIVERSITET FUNGERA UTAN ATT FÖRVALTAS?

”Hur ska man kunna sköta sina egentliga uppgifter om man hela tiden belastas med nya påfund från ledningens sida?” Känns det igen? Vems påfund är det som hindrar universitetslärarna att jobba? Och vad handlar belastningen om, att delta i beslutande organ, att administrera utbildningen eller att delta i kampen om forskningsmedel.

Text: Johan Nikula

Universitetslärare är en elit i sitt slag. De har sållats fram i hård konkurrens med andra. De har den högsta utbildningen. De har ett ansvar för att förmedla kunskaper till nya generationer. Deras högsta uppgift är att skapa ny kunskap. De tar sin uppgift på allvar. Men var går gränsen mellan undervisning och forskning och allt det andra?

Var finns lärarkårens ideal, det ”dreamtime society” som man vet att egentligen ska finnas vid ett universitet? Det behöver inte sökas i Bologna för 900 år sedan, snarare i det Finland för femtio år sedan som stod på tröskeln till att förändras. Kriget var undanstökat, friheten räddad, ekonomin började rulla och de stora efterkrigsårgångarna sökte efter utbildning.

Då sköttes universiteten av professorer i alla beslutande roller. Studenterna fick själva finansiera sina lärare genom att betala för betyg och springa runt med studieböcker där lärarna antecknade deras framsteg. Professorer kunde kosta på sig att kräva orimliga insatser av studerandena för att visa att just deras ämne hade en särskild tyngd. Endast striderna kolleger emellan störde idyllen.

Men plötsligt stod de där, de stora årskullarna, med studentmössa och en brinnande längtan efter kunskap. Och möttes av lärare som var totalt oförberedda för att undervisa stora grupper av väluppfostrade men krävande ungdomar. Det goda uppförandet bleknade snart bort då de märkte att studierna inte gav dem det som de ville ha, bildning, ja, men yrkeskunskap, nej. Och svaret fanns i en radikalisering.

Från små protester mot nitiska och orättvisa lärare växte studentmotståndet till mycket mer. Studerandena krävde att utbildningen skulle vara överskådlig, förutsägbar och ge en klar yrkeskunskap. Utbildningen skulle också, där det var möjligt, ge en rättvisande bild av världen. Utbildningen fick inte längre vara professorernas ensak, de yngre krävde medinflytande. Och de fick en minimal representation i beslutsfattandet, men inte vid alla universitet.

När nationen fick ökade resurser användes de till samhällliga reformer och experiment. Ett av experimenten var grundskolereformen som skulle ge en likvärdig start åt alla. När de första grundskolebarnen hade tagit studenten var det igen dags för de nationella utbildningsreformatörerna. Då skulle universiteten moderniseras och öppnas för en allt bredare grupp av studerande.

Från små protester mot nitiska och orättvisa lärare växte studentmotståndet till mycket mer. Studerandena krävde att utbildningen skulle vara överskådlig, förutsägbar och ge en klar yrkeskunskap. Utbildningen skulle också, där det var möjligt, ge en rättvisande bild av världen.

1970-talets stora universitetsreform skulle rätta till allt som hade varit fel. De yrkesinriktade ”examensrören” skapades. Alla studiegångar var lika

långa. De hade tre nivåer och kunde ha flera program och linjer. Programmen skulle rätta till det som skolan hade missat och ge sådana allmänna kunskaper som behövdes i arbetslivet. En hel flora av nyord skulle användas utan att deras betydelse alltid var så klar för inblandade personer.

Reformatorerna stannade inte vid att reglera utbildningen. Professorernas, "papperstigrarnas", makt skulle brytas. Staten reglerade som förr vilka tjänster som fanns men genom reformen började man också reglera vilka utbildningsområden och ämnen som universiteten fick erbjuda. Regionalpolitiken firade nya triumfer vid nyfördelningen. Universitetens styrelseskick ändrades så att professorerna fick ge ifrån sig beslutsrätten, åtminstone delvis, till yngre anställda och studerande.

För många professorer kändes allt detta som om man stod vid tidernas ände. Men de stora studentmängderna och kraven på genomskinlighet och rättvisa fanns kvar och förutsatte att vissa fördämningar bröts. Så skedde också. Men reformen misslyckades i att göra utbildningen ratio-

Reformatorerna stannade inte vid att reglera utbildningen. Professorernas, "papperstigrarnas", makt skulle brytas.

nell och strömlinjeformad. Varken lärare eller studerande ville egentligen anpassa sig till de nya reglerna och avbrotten i studierna fortsatte som tidigare. Och det blev nödvändigt att bygga upp en studieförvaltning.

Från 1981 lydde alla universitet under statsmakten. I vardagens förvaltning märktes det genom att alla beslut skulle fattas på föredragning och var offentliga. Samtidigt kom de första datorerna med kontorstillämpningar. Den statliga bokföringens ekonomirapporter kom från Postbanken. Studieregistrat blev elektroniskt just i tid för de första studenterna som skulle ta ut sin examen i det nya examenssystemet. Revolter mot allt detta förekom men till slut fann sig alla i den ökade administrationen.

Den följande perioden blev ett andrum för universiteten då de fick vänja sig vid att verka inom de nya ramarna. Deras autonomi, definierad som rätten att välja sin ledning, sina lärare, sina studenter, sin undervisning och sin forskning, hade inte egentligen naggats i kanten. Man var visserligen beroende av statsmaktens välvilja för sin ekonomi och sin utbildning men man kunde påverka.

Statsmakten ändrades också under den här perioden. Nyheter var utvecklingsplanerna för landets utbildning som skrevs av ministeriets tjänstemän och antogs av regeringen. Förverkligandet av planerna kom på så sätt att bli en sak för ministeriet och inte längre för enskilda politiker. Redskapet för påverkan var resultatavtalen mellan minis-

terium och universitet. De slöts av rektor som därmed blev mer än den främste bland likar.

I mitten av 1990-talet blev det ekonomiska svängrummet större. Samtidigt var det lätt för ministeriet att se att universiteten inte fungerade som de borde. Studerandena blev inte färdiga och hade svårt att placera sig på arbetsmarknaden. Lärarna använde sig av förlegade undervisningsmetoder. Forskarna forskade för litet och sysslade för mycket med tillämpad forskning. Forskarutbildningen var inte av denna världen.

Motiv fanns, tillfälle gavs och universiteten var värnlösa. I resultatavtalen petade ministeriet in delar av den övergripande planen, särskilda finansieringar och julklappar till universiteten enligt förhandlingsresultatet. Andra satsningar, på forskning och forskarutbildning, gjordes via Tekes och Finlands Akademi där samarbete och tävlan var kungord.

Kanske mest chockerande för universiteten var den nya modellen för budgettilldelning. Den innehöll examensmål för både grund- och forskarutbildning och avgörande för finansiering blev hur man uppnådde dessa mål. Medan man på universiteten gjorde sig lustig över detta, introducerade ministeriet en nationell kvalitetsuppföljning. Ministeriet började också trycka på för att ändra universitetens inre förvaltning. De alltför små enheterna skulle bort.

Det nya seklet förde med sig visionen om Europa som ett enhetligt utbildningsområde. På många sätt påminde Bolognareformen om 1970-talets utbildningsreform i vårt land. Den ännu inte slutförda reformen förde med sig många nya krav på universiteten. Ännu återstår att för-

verkliga de sista bitarna av reformen som gäller referensramar för examina, lärandemål och forskarutbildningen. Arbetsmässigt var det största men också helt inhemska kravet i reformen att introducera individuell studierådgivning. De personliga studieplanerna blev inte bara hjälpmedel i studierna utan gav lärarkåren mycket nytt arbete.

Universitetsreformen år 2010 gav externa medlemmar i universitetens styrelser. Den gav också universiteten möjlighet att själva utforma sin interna förvaltning. Och den kom, som alla andra reformer, utifrån. Universiteten har inte under de gångna 50 åren själva tagit de stora initiativen, utan bara städat upp efter entusiasterna. De beslutande organens medlemmar har snarast minskat än ökat men arbetsgruppskulturen har blivit starkare. Undervisning och forskning kräver allt större kringarbete, inte minst rapportering som har följderna för kommande finansiering.

Ett universitet kan inte fungera utan att förvaltas. Och det kan göras smidigt. Varför inte försöka?

Johan Nikula har fungerat som byråchef vid Åbo Akademi